

عادل جلیلی، رئیس مؤسسه تحقیقات جنگلها و مراتع کشور، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران
پست الکترونیک: Jalili@rifr-ac.ir

مصطفی جعفری، سرمؤلف ارزیابی جهانی تغییر اقلیم (IPCC)، برنده مشترک جایزه صلح نوبل در سال ۲۰۰۷ میلادی، عضو هیئت علمی و مشاور تغییر اقلیم، مجری تدوین استراتژیک برنامه کلان تحقیقات تغییر اقلیم
پست الکترونیک: mostafajafari@rifr-ac.ir

هشدار به دولت‌مردان جدید، توسعه و مسیری که باید طی شود (قسمت چهارم)

ما در اعمال قانون ناموفقیم

در لابه‌لای خبرهای مختلف سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و امنیتی، چند خبر به عناوین مختلف تکرار می‌شوند: آزادسازی سواحل دریا، تخریب ویلاها و عرصه‌های طبیعی، ساخت‌وساز در حریم باغ گیاه‌شناسی ملی ایران، جلوگیری از ساخت‌وسازها در جنگل و ... سؤال اساسی این است؟ دلیل اصلی این ساخت‌وسازها در مکان نامناسب، ناشی از خلأ قانونی است یا اعمال نشدن قوانین؟ اگرچه قوانین متعددی در منابع طبیعی و بخش کشاورزی وجود دارد که با هدف حفاظت از این عرصه‌ها تصویب شده است، ولی متأسفانه در عمل یا ناقص اجرا شده، یا اصلاً اجرا نشده‌اند که در ادامه، این موضوع، به صورت کاملاً صدقایی بررسی می‌شود:

۱- عرصه‌های طبیعی در سال ۱۳۴۱، ملی و در چهارچوب «انفال» در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران تصویب و تأیید شد. بعد از گذشت حدود ۶۰ سال از ملی شدن عرصه‌های طبیعی و ۴۳ سال از تصویب آن در قانون اساسی، تخریب و تغییر کاربری عرصه‌های طبیعی با گسترده‌تری بیشتر ادامه دارد. شاید نهایی نشدن کاداستر عرصه‌های ملی و مستثنیات مردم و صادر نشدن اسناد رسمی، زمینه‌ای برای این تجاوز باشد. این در حالی است که این موارد در روستاهایی که زمین‌ها و املاک، فاقد اسناد رسمی هستند، مالکیت آنها مبتنی بر قانون عرف، به نحو احسن رعایت می‌شود. متأسفانه، نه تنها برای مردم، حتی در بدنه حاکمیت در سه قوه نیز، این برداشت حاکم است، که عرصه‌های طبیعی فاقد مالکیت هستند. غالب بودن چنین تفکری در عموم مردم، در عمل زمینه تجاوز به این عرصه‌ها را فراهم کرده است، بنابراین، تجاوز به حریم مسیل‌ها و رودخانه‌ها، سواحل دریاها و تالاب‌ها، تغییر کاربری گسترده مراتع، جنگل‌ها و بیابان‌ها نه یک پدیده، بلکه یک رفتار رایج در این کشور است. حتی در فرایند قانونی این تغییر کاربری‌ها نیز، فشار و تهدید، رفتارهای فراقانونی و دور زدن قانون یا نادیده گرفتن دستگاه‌های متولی توسط مراکز قدرت و تصمیم‌گیری در مقیاس ملی، استانی و محلی به فراوانی دیده می‌شود.

۲- علی‌رغم وجود قانون ممنوعیت تغییر کاربری زمین‌های کشاورزی، زمین‌های زراعی و باغی، این اراضی با سرعت تمام به ویلا و سایر کاربری‌ها تبدیل می‌شوند. این تغییر کاربری تهدیدی جدی برای امنیت غذایی کشور است.

۳- با اینکه قوانین مربوط به پروانه چرا در مراتع با داشتن قدرت زیاد، به درستی اجرا نمی‌شوند و در برخی موارد اصلاً به آنها توجهی نمی‌شود، جمله معروف «دام مازاد بر ظرفیت مراتع» مدام از زبان مدیران مراتع شنیده می‌شود.

۴- بیش از ۵۰ درصد جاهای کشور بدون مجوز حفر شده‌اند. سؤال اساسی این است، نقش دستگاه‌هایی مثل وزارت نیرو در این ارتباط چیست؟ چگونه مجوز تجاوز به سواحل دریاها و حریم رودخانه‌ها صادر می‌شود؟

۵- در برنامه‌های توسعه‌ای و عمرانی از جمله جاده‌سازی، انتقال خطوط نفت و نیرو، ساخت صنایع و اکتشاف معادن و در مانورهای نظامی هیچگونه استانداردی رعایت نمی‌شود و پیوست‌های محیط‌زیستی تنها روش زینتی قانونی است.

۶- رعایت نکردن ممنوعیت چرا در جنگل‌ها، کشت زیراشکوب جنگل‌ها و قاچاق چوب تبدیل به یک رفتار همگانی شده است و مثل خوره از درون، مراتع و جنگل‌ها را به زوال می‌برد.

سؤال اساسی این است، علی‌رغم وجود قوانین محکم و حضور دستگاه‌ها و سازمان‌های متولی، چرا در اعمال قانون موفق نیستیم و چگونه سبب وقوع چنین شرایطی شده‌ایم. این شرایط نتیجه مجموعه‌ای از ناآگاهی‌ها و ضعف‌های فرهنگی، ناتوانی‌ها و بی‌مسئولیتی‌ها و از همه بالاتر جوابگو نبودن این دستگاه‌ها است که بیشتر ناشی از موارد زیر است، این موارد، اگر مورد توجه قرار نگیرند، تغییری در این وضعیت به وجود نخواهد آمد:

- مصلحت‌اندیشی تبدیل به یک فرهنگ حاکم در کلیه سطوح تصمیم‌گیری کشور شده است، درحالی‌که مصلحت‌اندیشی در اجرای کردن و اعمال قانون، مخالف اساسی حاکمیت قانون است و زمینه اعمال منافع شخصی و دستگاهی در اجرای قانون را فراهم می‌کند و در عمل امکان لازم را برای دور زدن قانون یا بی‌قانونی فراهم می‌کند.

- حاکمیت اسناد بالادستی در پیگیری اهداف بخشی در اکثر سازمان‌ها، در عمل نادیده گرفته می‌شود. عملکرد دستگاه‌های مجری قانون، هرگز بررسی و ارزیابی نمی‌شود. آیا نباید وزارت نیرو برای حفر جاهای غیرمجاز یا دست‌اندازی به سواحل و حریم رودخانه‌ها، وزارت جهاد کشاورزی در تغییر کاربری اراضی زراعی و باغی، سازمان جنگل‌ها، مراتع و آب‌خیزداری کشور در ناتوانی در جلوگیری از تجاوز به اکوسیستم‌های طبیعی، کنترل دام مازاد در مراتع، جلوگیری از ورود دام به جنگل‌ها و کشت زیراشکوب جنگل‌ها و سازمان محیط‌زیست در برابر تشریفاتی و فانتزی شدن پیوست‌های محیط‌زیستی جوابگو باشند؟

- دخالت سه قوه در حیطه وظایف یکدیگر، خود زمینه جدی در سست کردن حاکمیت قانون است.

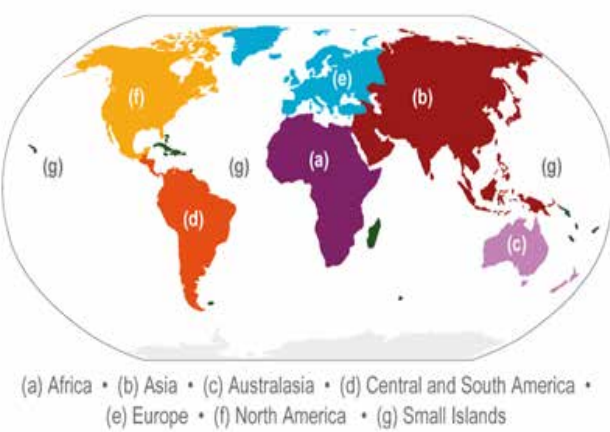
- پذیرش حاکمیت قانون باید به‌عنوان یک فرهنگ و معارف عمومی در کلیه فعالیت‌های سیاسی، فرهنگی و آموزشی و تبلیغاتی مدنظر باشد، درحالی‌که این موارد دغدغه هیچکس نیست. تفاوت جوامع توسعه‌یافته و توسعه‌نیافته در همین است.

انتشار ششمین گزارش ارزیابی جهانی تغییر اقلیم پس از شش سال تلاش

گروه کاری دوم (WGII) هیئت بین‌الدول تغییر اقلیم (IPCC) در تداوم اجرای وظایفی که در رابطه با ارزیابی جهانی تغییر اقلیم بر عهده دارد، ششمین گزارش خود را با محتوای اثرگذاری، سازگاری و آسیب‌پذیری (Impact, Adaptation, and Vulnerability) در ۲۸ فوریه ۲۰۲۲ با پیام دیرکل سازمان ملل متحد و نیز رئیس IPCC منتشر کرد.

در تهیه این گزارش، ۲۷۰ نفر دانشمند از ۶۷ کشور مشارکت داشتند که با بهره‌گیری از همکاری ۶۷۵ نفر و با بررسی بیش از ۳۴۰۰۰ سند علمی، شامل مقالات داوری و چاپ شده (که در متن به آنها ارجاع داده شده است)، گزارش ارزیابی را ارائه کردند.

فصل‌بندی گزارش گروه کاری دو، براساس تقسیمات جغرافیایی قاره‌ای، تنظیم و ابعاد مختلف آثار تغییرات اقلیمی بر بخش‌های مختلف بررسی شد. تقسیمات موردنظر شامل آفریقا، آسیا، استرالاسیا، آمریکا مرکزی و جنوبی، اروپا، آمریکای شمالی و جزایر کوچک است که در نقشه زیر مشاهده می‌شوند.

بخشی از فصول هم موضوعات بین بخشی و مشترک، یا موضوعات خاص را در بر می‌گیرد. فرایند و چگونگی انجام این اقدام مهم دارای ویژگی‌هایی است که در ادامه به آنها اشاره می‌شود. نخست، پس از انتخاب تعدادی از دانشمندان و متخصصان، عناوین موردارزیابی در تهیه گزارش در آدیس‌آبابا تدوین و در چهل و ششمین نشست IPCC، برگزار شده در مونت‌رال کانادا در سال ۲۰۱۷، تأیید شد.

سیس، دانشمندان انتخاب‌شده برای هر بخش (فصل)، پیش‌نویس اولیه گزارش ارزیابی، یا گزارش مرحله صفر (ZOD) را تهیه کردند. این پیش‌نویس پس از اخذ نظرات کارشناسی داخلی، تکمیل و به‌صورت اولین پیش‌نویس گزارش (FOD) برای اظهارنظر توزیع شد. پس از آن، در اولین نشست سرمؤلفان ارزیابی جهانی تغییر اقلیم، برگزار شده در سال ۲۰۱۹ در اوربان- آفریقای جنوبی، بررسی شد و برای اظهارنظر تکمیلی برای کارشناسی داخلی ارسال و به دولت‌ها ارائه شد.

در این مرحله، ۱۶،۳۴۸ نظر (comments) روی پیش‌نویس اولیه دریافت شد که توسط سرمؤلفان بررسی شد و نتیجه آن در ویرایش بعدی، یا دومین پیش‌نویس گزارش (SOD) مدنظر قرار گرفت. شایان ذکر است، مشخصات کامل کلیه نظرات دریافتی، با ذکر شماره خط و صفحه در گزارش و پاسخ‌های ارائه‌شده در تمام مراحل، در فایل‌های اکسل موجود است، همچنین مشخصات کامل افراد اظهارنظرکننده و نیز پاسخ مؤلفین و افراد ارزیابی‌کننده قابل دسترسی است. دومین پیش‌نویس گزارش (SOD)، از ۴ دسامبر ۲۰۲۰ تا ۲۹ ژانویه ۲۰۲۱ و پس از بررسی کارشناسان و دولت‌ها با ۳۰،۲۹۳ نظر (comments) دریافت شد، که دوباره توسط سرمؤلفان بررسی شد و نتیجه آن در ویرایش پیش‌نویس گزارش نهایی مدنظر قرار گرفت.

پیش‌نویس گزارش نهایی و نیز خلاصه گزارش که برای سیاست‌گذاران (SPM) تهیه شده بود، از اول اکتبر تا ۲۶ نوامبر ۲۰۲۱ برای دریافت نظرات دولت‌ها ارائه شد. در این مرحله نیز ۵،۷۷۷ نظر (comments) دریافت شد. در مجموع، تعداد نظرات دریافتی که توسط کارشناسان و نمایندگان دولت‌ها در خلال فرایند ارزیابی روی گزارش‌ها ارائه شده بود، به بیش از ۶۲،۴۸۸ نظر رسید.

در پایان، پیش‌نویس ششمین گزارش ارزیابی جهانی تغییر اقلیم (ar6)، با عنوان CLIMATE CHANGE 2022: IMPACTS, ADAPTATION AND VULNERABILITY THE UNDERLYING FACTORS AND THE SUMMARY FOR POLICYMAKERS SCIENTIFIC/ TECHNICAL ASSESSMENT، در پنجاه و پنجمین نشست IPCC و دوازدهمین نشست گروه کاری دوم تأیید و تصویب شد.

با توجه به اینکه بنده به‌عنوان سرمؤلف ارزیابی، در فصل آسیا مسئولیت داشتم، از مجموع اقدامات و دقت‌نظاری اعمال‌شده در فرایند تهیه این گزارش‌ها، کاملاً اطلاع دارم و بهره‌گیری از مجموع گزارش‌ها را در سطح ملی، امری ضروری، لازم و ناگزیر می‌دانم. امیدوارم همه دستگاه‌های مسئول متناسب با نیاز و مسئولیت خود بتوانند از مطالب ارائه‌شده در این گزارش‌ها در تنظیم برنامه‌های خود بهره‌مند شوند.

با توجه به محدودیت فضای این ستون در نشریه، تنها نکته‌ای که می‌توانم از محتوای این گزارش به آن اشاره کنم، تغییر سناریوهای مورد استفاده است. در ar5 سناریوهای مورد استفاده (Representative Concentration Pathways) چهار سناریوی RCP2.6، RCP4.5، RCP5.0، و RCP8.5 بودند و در ar6 با توجه به تجربیات به‌دست‌آمده، سناریوهای مورد استفاده (SSPs: Shared Socio-economic Pathways) پنج سناریوی SSP1-2.6، SSP2-4.5، SSP3-7.0، SSP1-1.9، و SSP5-8.5 هستند.